

УДК 338.43.01:636.2:658.512

В.М. Орел

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У М'ЯСНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто напрями забезпечення продовольчої безпеки країни та розвиток інноваційних процесів у харчовій промисловості. Одним із найбільш універсальних важелів підвищення ефективності інноваційної діяльності в харчовій промисловості України є раціональне використання потенціалу регіонів шляхом активізації наявних у них власних науково-технічних ресурсів. Значне стратегічне значення в забезпеченні продовольчої безпеки країни має м'ясна промисловість.

This article discusses the direction in which trade security is headed and also the development of innovative processes in the food industry. One of the most versatile instruments for raising efficiency innovation in the food industry in Ukraine is the rational utilization of regional potential through the implementation of existing scientific-technical resources. The knowledge of key elements for ensuring food security already exist in the meat industry, including manufacture of raw materials for the meat industry; processing of raw materials; production of goods and companies engaged in wholesale, retail, both wholesale and retail trade; companies that provide services in storage of meat products, and companies involved in transporting meat industry products.

Ключові слова: інноваційний процес, м'ясна промисловість, стратегічна карта, свинарський кластер, інтегроване підприємство, хеджування, хедер, спекулянт.

Key words: innovation process; meat industry; strategic map; pig breeding cluster; integrated enterprise; hedging; header; speculator.

Оскільки функціональні продукти являють собою спеціалізовані групи продовольчих товарів, необхідно чітко розуміння інноваційної діяльності у цьому напрямі. Концепція формування даного напрямку полягає в комплексному підході, що включає вивчення та аналіз передумов до створення функціональних продуктів з урахуванням соціально-економічних факторів і розробку стратегії і тактики забезпечення функціональними продуктами окремих категорій населення на основі показників. Правильне та чітке формування інноваційної концепції м'ясної галузі є основою для створення інфраструктури і сприятливих умов для інноваційної діяльності приватних підприємств харчової та переробної промисловості.

Сучасні проблеми, пов'язані з інноваційними процесами в м'ясній промисловості, розробка заходів для їх впровадження та сфери застосування досліджено у працях таких учених: Геймор М., Мазуренко О.В., Печко В.П., Рибалко В.П., Рудак І., Садиков М.А., Федулова Л.І. та інших. До того ж залишаються недостатньо вивченими питання, що стосуються визначення формування інноваційної стратегії розвитку підприємств галузі свинарства підкомплексу України.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності і рівня інноваційних процесів розвитку галузі м'ясної промисловості та у використанні показників щодо ефективності роботи та зниження ризиків.

Інноваційний процес являє собою процес перетворення входів (ресурсів, інформації та ін.) у виходи (нові товари, нові технології та ін.). Інноваційні процеси в харчовій промисловості мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей. Ми виокремлюємо рестриктивні та експансіоністські фактори, що впливають на ефективність інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості (рис. 1).

Розробка ефективних інструментів зниження ризиків інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, здатних підсилити інноваційну активність, забезпечити економічну безпеку товаровиробників і, як наслідок, стати локомотивом вирішення багатьох інших проблем регіону, сьогодні об'єктивно необхідна.

Рис. 1. Фактори, що впливають на розвиток інноваційних процесів при формуванні матеріально-технічного потенціалу м'ясної промисловості (авторська розробка на основі джерела [1])

Серед рестриктивних факторів найбільший вплив, на нашу думку, мають такі чинники, як: утруднений фінансовий стан більшості переробних підприємств, застаріле обладнання та нестача сировини [1]. Серед експансіоністських факторів заслуговують на увагу такі, як: розвиток інноваційної політики держави, ємний внутрішній продовольчий ринок і впровадження програм розвитку агропромислового комплексу як підтримка розвитку сировинної бази.

Дослідження факторів, представлених на рис. 1, дозволило розрахувати показники і критерії ефективності для прогнозування умов і можливостей довгострокового розвитку інноваційного потенціалу підприємств м'ясної промисловості, які представлені в табл. 1. Система збалансованих показників інноваційного потенціалу заснована на реально визначених показниках і спрямована на дослідження та аналіз найважливіших можливостей розвитку інноваційної діяльності підприємств м'ясної промисловості [2].

Таблиця 1

Показники розвитку інноваційного потенціалу підприємств м'ясної промисловості (авторська розробка на основі джерел [2; 3])

Показник / розрахунок	Методика розрахунку показника	Розраховане значення / критерій
Показники для прогнозування умов розвитку інноваційного потенціалу		
$K_1 = Z_{\text{ниокр}} / Z_{\text{общ}}$	Коефіцієнт, що показує частку внутрішніх витрат на НДДКР і придбання технологій у загальних витратах на виробництво.	0,35/0,8
$K_2 = C_{\text{НМА}} / C_{\text{осп}}$	Коефіцієнт забезпеченості інтелектуальною власністю, характеризує ступінь оснащення підприємств м'ясної промисловості нематеріальними активами порівняно з іншими основними засобами виробництва.	0,08/0,5
$K_3 = Z_{\text{НМА}} / Z_{\text{иссл}}$	Коефіцієнт, що показує частку витрат на придбання нематеріальних активів у загальних внутрішніх витратах на дослідження і розробки.	0,12/0,5
$K_4 = Z_{\text{кадры}} / Z_{\text{иссл}}$	Коефіцієнт, що показує частку витрат на придбання нематеріальних активів у загальних внутрішніх витратах на дослідження і розробки.	0,7/0,9
$K_5 = \Phi_{\text{бюдж}} / \Phi_{\text{общ}}$	Коефіцієнт державних джерел фінансування НДДКР, визначає частку бюджетних коштів у загальному обсязі фінансування досліджень і розробок.	0,2/0,5
Оцінка ринкової складової розвитку інноваційного потенціалу підприємств м'ясної промисловості		
$K_8 = P_{\text{иннов}} / Z_{\text{иннов}}$	Рентабельність інноваційної продукції.	0,42/0,8
$K_9 = K_{\text{иннов}} / K_{\text{общ}}$	Коефіцієнт конкурентоспроможності інноваційної продукції.	0,76/0,9
$K_6 = P_{\text{нов}} / P_{\text{общ}}$	Показник освоєння нової продукції.	0,08/0,5
$K_7 = P_{\text{иннов}} / P_{\text{общ}}$	Частка інноваційної продукції в загальному обсязі готової продукції.	0,03/0,3
Показники інформаційного потенціалу підприємств м'ясної промисловості		
$K_{10} = Z_{\text{инф}} / Z_{\text{общ}}$	Частка витрат на інформаційну діяльність у загальній сумі витрат.	0,23/0,5
$K_{11} = Ч_{\text{инф}} / Ч_{\text{общ}}$	Персонал, зайнятий інформаційною діяльністю.	0,09/0,2
Показники виробничого потенціалу підприємств м'ясної промисловості		
$K_{12} = МБ_{\text{инн}} / МБ_{\text{общ}}$	Техніко-технологічна база, призначена для інноваційної діяльності.	0,26/0,6
$K_{13} = O_{\text{нов}} / O_{\text{общ}}$	Прогресивність обладнання.	0,09/0,4
$K_{14} = O_{\text{мод}} / O_{\text{общ}}$	Коефіцієнт модернізації обладнання.	0,16/0,4
$K_{15} = T_{\text{нов}} / Z_{\text{исслед}}$	Коефіцієнт освоєння нової техніки.	0,12/0,6
Кадрові показники інноваційного потенціалу підприємств м'ясної промисловості		
$K_{16} = Ч_{\text{иссл}} / Ч_{\text{общ}}$	Частка зайнятих дослідженнями і розробками в загальній чисельності персоналу підприємств м'ясної промисловості.	0,01/0,2
$K_{17} = Ч_{\text{высш}} / Ч_{\text{общ}}$	Забезпеченість кадрами вищої кваліфікації.	0,17/0,4
$K_{18} = ЗП_{\text{нтс}} / ЗП_{\text{ср}}$	Рівень зарплати науково-технічних фахівців.	0,3/0,5

Незважаючи на досить високий рівень рентабельності інноваційної продукції в м'ясній галузі, її частка в загальному обсязі продукції (K_7) дуже невелика – 0,03 (3,0 %). Крім того, низькими залишаються показники виробничого потенціалу м'ясної галузі – значення показників перебувають у діапазоні від 0,09 до 0,26. Дуже низькою залишається частка зайнятих дослідженнями і розробками в загальній чисельності персоналу підприємств м'ясної галузі – 0,01. Рівень заробітної плати науково-технічних працівників нижче середньої заробітної плати по галузі на 10 % [3].

Така ситуація обумовлює необхідність розробки комплексу заходів щодо стимулювання розвитку інноваційної діяльності в підприємствах м'ясної промисловості.

На основі показників, представлених у табл. 1, ми розробили стратегічну карту розвитку інноваційної діяльності підприємств м'ясної галузі (рис. 2).

Стратегічна карта складається з п'яти складових, визначенню кожній з яких передують формулювання мети і постановка завдань дослідження. У рамках складової проводиться збір інформації про наявні ресурси і розрахунок показників розвитку інноваційного потенціалу, на підставі яких робиться висновок і розробляється портфель конкретних інноваційних проектів (процесна складова стратегічної карти) [4].

У ході розробки стратегічної карти було виділено найбільш перспективні проекти інноваційної діяльності підприємств м'ясної промисловості: реконструкція забійних цехів на м'ясопереробних підприємствах, розвиток племінного свинарства, розвиток комбікормового виробництва та інші проекти. Усі заходи, спрямовані на розвиток інноваційної діяльності, синтезує єдина інтегрована організація, яка може увійти у свинарський кластер – технопарк, основним завданням якого є відбір найбільш перспективних підприємств у науково-технічній та виробничій сфері, що мають проекти високого ступеня готовності, і подальше надання їм в оренду на пільгових умовах офісних і виробничих площ з усіма комунікаціями, а також комплексу економічних, бухгалтерських, юридичних, маркетингових послуг.

Харчова промисловість регіону тісно пов'язана із сільським господарством, як постачальником сировини, і з торгівлею. Оцінюючи динаміку розвитку харчової промисловості регіону, можна відзначити, що починаючи з 2006 року спостерігається негативна тенденція в галузі – у 2006 році темпи зростання харчової промисловості становили 107 %, у 2012 році – 101 % [5].

Основним видом м'яса у структурі виробництва залишається свинина, друге місце займає птиця, потім – яловичина.

Однак підприємства, що спеціалізуються в галузі свинарства, знаходяться в жалюгідному стані. Стійке функціонування м'ясної промисловості неможливе без формування відповідної інфраструктури, яка являє собою комплекс галузей і організацій, що забезпечують стійкий зв'язок між виробниками сировини (свинарськими господарствами), м'ясопереробними підприємствами і споживачами продукції м'ясної галузі, сприяючих здійсненню ринкового процесу, просуванню, збереженню та раціональному використанню живої маси свиней і продуктів її переробки.

Життєвий цикл інноваційних проектів складається з трьох основних стадій: передінвестиційної стадії; стадії реалізації інноваційного проекту і стадії завершення робіт по проекту. Кожній із них притаманні основні чинники ризику, що впливають на ефективність інноваційної діяльності підприємств м'ясної промисловості. Виявлені негативні чинники в м'ясній промисловості дозволили ідентифікувати ризики розвитку даної галузі.

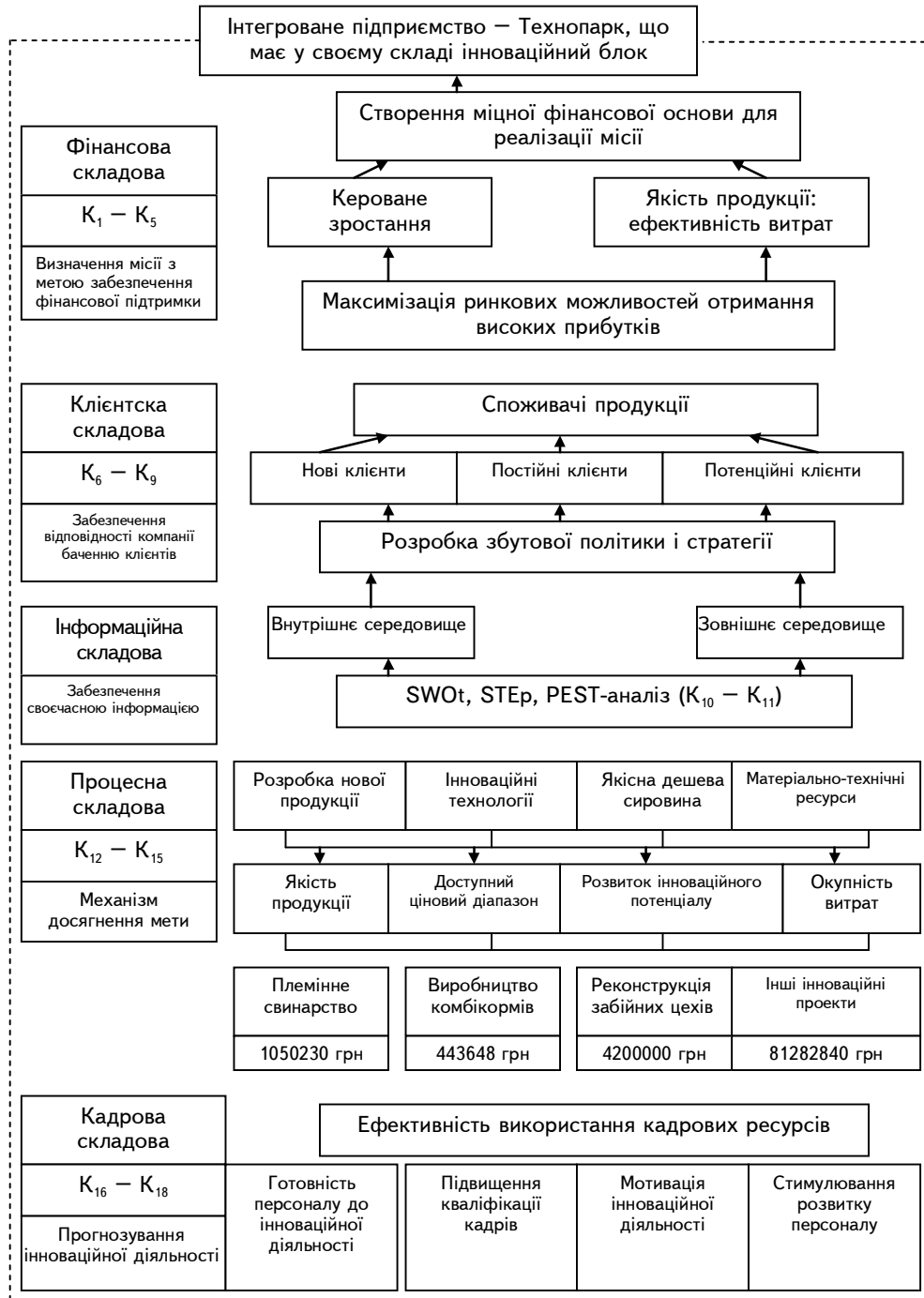

Рис. 2. Стратегічна карта розвитку інноваційної діяльності підприємства м'ясної промисловості (авторська розробка на основі джерела [5])

Необхідність обліку виявлених факторів дозволила сформулювати основні принципи обліку та аналізу ризику на різних стадіях життєвого циклу інноваційних проєктів у м'ясній промисловості.

1. *Принцип резервування.* Процес виробництва, пов'язаний із незапланованими збоями в діяльності підприємств, наслідком яких є зрив термінів і погіршення якості інноваційної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність створення бюджету на управління ризиками в інноваційній діяльності підприємств харчової промисловості.

2. *Принцип адаптивності.* Рухливість внутрішнього і зовнішнього середовища підприємств харчової промисловості викликає необхідність швидкого реагування на виникаючі ризики.

3. *Принцип мінімізації втрат і максимізації доходів.* Облік факторів ризику, ідентифікація ризику на різних стадіях життєвого циклу інноваційних проєктів сприяють зниженню міри ризику. Причому витрати на управління ризиками не повинні перевищувати збитки від ризиків [6].

Як захисні заходи від ризику в інноваційній діяльності підприємств м'ясної промисловості пропонуємо диверсифікацію інноваційного портфеля, використання аналітичної системи ідентифікації ринкової ситуації, хеджування.

Додатковим заходом зниження ризику в інноваційній діяльності підприємств кластеру є хеджування, мета якого полягає в перенесенні ризику зміни ціни з однієї особи на іншу; при цьому перша особа називається хеджером, а друга – спекулянт [7].

Продукція харчової галузі має стабільний попит, так як цей товар є товаром першої групи. До того ж ціни цієї групи товарів найчастіше зазнають значних змін, які породжують суттєві ризики учасників ринку (насамперед виробників).

Використання ф'ючерсів і форвардів для реалізації проєкту є ефективними. Тобто вони нейтралізують ризики цього проєкту для сільської галузі.

Ефективність хеджування можна підвищити за рахунок: 1) зменшення величини виплачуваної премії; 2) зменшення терміну, використання виокремлених преміальних коштів; 3) отримання додаткового доходу за рахунок торгівлі опціонами [8].

При реалізації інноваційних проєктів у м'ясній промисловості зазначена обставина є особливо важливою, оскільки забезпечує не тільки зниження навантаження на грошові потоки, але й додатковий приплив коштів при достатньому рівні захисту від ризику.

За результатами проведеного дослідження, можемо зробити висновок про негативні тенденції в м'ясній промисловості: нерозвинена транспортно-логістична інфраструктура може стати перешкодою на шляху до подальшого розвитку м'ясної промисловості в Херсонській області; в регіоні практично відсутнє власне виробництво батьківського стада; недостатній обсяг виробництва високоякісних комбікормів; існує ризик нестачі потужностей для переробки свинини при різкому збільшенні пропозиції вітчизняного м'яса на обласному ринку (виробничі потужності м'ясопереробних підприємств регіону завантажені на 30 %); з проблемою збуту м'яса можуть зіткнутися дрібні виробники і господарства, що працюють за старою технологією і випускають свинину поганої якості.

Підвищення інноваційного потенціалу підприємств кластеру свинарства через позитивні результати конкретних інновацій, на нашу думку, може бути досягнуто тільки у разі достатньої фінансово-економічної ефективності інноваційних проєктів.

Для розвитку інноваційної діяльності м'ясної промисловості необхідно реалізувати такі заходи: розвиток технологічних інновацій, а саме реконструкція забійного цеху на м'ясопереробних підприємствах і формування власного кормовиробництва; розвиток організаційних інновацій, а саме переведення свинарства на промислову основу і створення інтегрованого формування.

Зазначені заходи слід об'єднати в інноваційний портфель, яким необхідно управляти. Під управлінням інноваційним портфелем розуміємо сукупність методів, які забезпечують збереження спочатку вкладених коштів, досягнення максимально можливого рівня прибутковості, зниження рівня ризику.

1. *Лотиш О.Я.* Місце витрат на виробництво продукції в системі оціночних показників діяльності підприємства / О.Я. Лотиш // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. — Дніпропетровськ, 2005. — Вип. 210. — У IV т. — Т. III. — С. 629–634; 2. *Лапко О.О.* Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні / О.О. Лапко // Економіка і прогнозування. — 2002. — № 1. — С. 55–58; 3. *Кулик А.А.* Система аналітичних індикаторів для управління інтеграційними процесами у м'ясопродуктовому підкомплексі [електронний ресурс] / А.А. Кулик.— Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Management/2008_10/kulik.htm. — Дата звернення: 05.01.2012; 4. *Калінчик М.В.* Ефективність виробництва та розвиток ринку свинини / М.В. Калінчик, М.М. Ільчук, Т.М. Одінцова. — К.: Нічлава, 2005. — С. 10–13; 5. *Волков О.І.* Інноваційний розвиток промисловості України: навч. посіб. / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан; за ред. О.І. Волков, М.П. Денисенко. — К.: КНТ, 2006. — 124 с.; 6. *Топіха В.І.* Формування ринку тваринницької продукції в Україні: проблеми та перспективи: монографія / В.І. Топіха. — Миколаїв: МДАУ, 2004. — 221 с.; 7. *Садыков М.А.* Обоснование инновационных решений в сельском хозяйстве: монография / М.А. Садыков. — Харьков, 2000. — 273 с.; 8. *Покропивний С.Ф.* Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропивний // Економіка України. — 1995. — № 2. — С. 24.